

Др Јован М. Делић

БОРБА ЗА ЧОВЈЕЧНОСТ, СВЈЕТЛОСТ И ХАРМОНИЈУ
(одломак из дуже студије)

Иво Андрић је о Његошу писао десет пута, увијек мислећи и на *Горски вијенац*. Његош је основни Андрићев традицијски стуб; његов изабрани духовни отац, вјечно присутан у Андрићевом свијету, од раног дјетињства до краја живота.

Два Андрићева есеја – *Разговор са Гојом* и *Њеџош као ѿбражични јунак косовске мисли* – најбољи су есеји и овога писца, и српске књижевности до данас.

У тих својих десет радова о Његошу Андрић је дао не само своје погледе на Његоша, већ и своје погледе на књижевност. Пут до Андрићеве поетике нужно мора ићи и преко Његоша.

Његош је, према Андрићу, „одувек присутан у нашем животу“, а нарочито „у пресудним тренуцима“, и то „цео Његош са својом величином коју понекад и заборављамо или не примећујемо, али онако као што не примећујемо ваздух који дишемо и сунце које нас греје“. Пратио нас је и на путовањима „по свету и по књигама“, чак и када смо у наизглед од њега у далекој лектири, јер смо га „носили у себи“. Андрић се сјећа Владике када путује по Италији, али чак и када чита Марка Аурелија или Волтера. Нарочито нас је пратио у временима највећих националних и друштвених криза кад „Бог се драги на Србе разљути“ или када смо увиђали „како је човеку тешко бити човек 'а мора бит' човјек“, па када „страх животу каља образ често“ и када се потврђује да „смрт је лакша но грдна срамота“, поготово када се сусрећемо са „грдним мучитељима“ који „прже земље и народе“ и „сваке јаде на свијету раде“, којима је „мален свијет“, а који нас непрестано посјећују, подсјећајући нас на своје стално присуство.

Андрић више пута подвлачи човјечност Његошеве поезије, посебно *Горског вијенца*, видећи и сам у широко схваћеној човјечности смисао и функцију књижевности. Човјечност је прво Његошево и Андрићево поетичко и етичко заједничко начело. Без човјека и приче о човјеку књижевност

не би имала никаквог смисла нити би имала разлог свога постојања. Цјелокупна књижевност пише „о човеку и његовом односу према свету и постојању“, па је у својој стокхолмској бесједи, коју данас доживљавамо као приповедачев духовни тестамент, Андрић написао једну од кључних реченица:

„Јер приповедач и његово дело не служе ничему, ако на један или на други начин не служе човеку и човечности.“

Зато су и мостови тако универзални и свети – светији од храмова – јер служе свакоме човјеку, а не ничему што је тајно и зло.

Андрић је био сигуран да кроз сву тематику нашег највећег пјесника „пробија оно што је човечно и опште“, гдје ово *човечно* значи и етичко начело, и универзалну истину о човјеку. То смо видјели и увидјели „с Његошем у сећању“:

„Увидели смо да је човечност врховни закон за однос човека према другом човеку, али смо исто тако увидели да је човек дужан да брани човечност од нељуди и да је истинита реч да бити човек значи бити борац. Увидели смо да свако колебање у том погледу значи издају човека и човечности, и свако мирење – служење нечовеку, да је та борба дужност сваког појединца и закон општег живота.“

То је наука Његошевог стиха у коме је свему злу и свима беспорцима света, изнад свих клонућа и помрачења, противстављена једна мисао, једно осећање, изречено у једној речи: борба. Његошева „борба непрестана“, страшна борба „са својим и с туђином.“

Његошево космичко начело *борбе* на оба свијета – на земљи и на небу – нужно је његов основни принцип погледа на свијет, у *Лучи микроkozма* као и у *Горском вијенцу*, и једино то начело борбе за свјетлост против мрака, за добро против зла, води ка сањаној космичкој хармонији. Отуда је *свјетлости* Његошевој Андрић посветио посебну пажњу. Тај космички принцип вјечне борбе нашао је у Андрићу свога поштоваоца. Једино се борбом може „тиранству стати ногом за врат“ и „довести га к познанију права“, а то је виши налог људскости и човјечности до које је Андрићу у Његоша изузетно стало; то ни за Његоша није само света дужност, већ је „људска дужност најсветија“.

Зато храброст и мудрост у Његоша иду заједно; то су усаглашене вриједности чији се склад, барем код Срба, потврђује кроз историју. Отуда „упрошћени и спасоносни његошевски принцип екстатичне храбрости, који све решава“. Јер без тога принципа нема ни борбе, а камоли побједи над тиранством.

Колико је Андрић предан Његошу, колико настоји да проникне у његову мисао и судбину, види се из његове наднесености над Његошевом преписком „од преко хиљаду и седам стотина писама“, која су уистину, с малим изузецима, „део званичног архива Црне Горе за двадесет најкритичнијих година њеног државног, политичког и културног живота“. Све одлуке је донио и „писма“ својом руком написао сам Његош, који је био и владика, и владар, и пјесник, и писар све тројици. Ту правих писама и нема, као што

„највећи песник нашег језика није имао личног живота“, већ се живот овога „човека-песника потпуно поистоветио са заједницом у којој је тај човек рођен и у којој је радио и умро“. Из тих писама може се сагледати мање истицана страна Његошевог готово свакодневног живота и рада; „река живота која пред нашим очима носи сву беду и страхоту свакодневних догађаја, „ситних“ људских судбина, (...) мутљаг граничних сукоба“, тако наизглед неважних и обичних када се гледа из даљине, а поготово из прошлости, али паклено тешких, заплетених и несносних када су биједна свакодневица великог духа, младог и неискусног човјека који је све сам морао рјешавати, често одмах и без одлагања. Андрић понавља да је то свакодневица највећег пјесника нашег језика који је „имао на својој бризи читав један мали свет, немиран, угрожен, убог, неук, горд и самовољан“ и да је било једнако тешко носити се са својима као са туђином.

Кроз владину писма одјекују јадиковке са свих страна и различитим поводима, „док се све не претвори у једну једину жалбу и кукњаву, у једноличну, али на свој начин величанствену симфонију апсурдног и проклетог живота на размеђу“. Нема ослонца и нема помоћи, а одасвуд долази тјескоба: „Тјесно мње отсвјуде.“

У младости је „опрезан у изражавању и скорман у захтевима“, али са присутним поносом и самосвијешћу; истиче своју младост, неискуство, недостатак школе, свој тежак положај, непознавање свијета и свјетских језика. Од Црногораца тражи да га подрже позивајући се на патриотизам и на ауторитет упокојеног стрица Петра I. Аустријанце и Турке увјерава у „сусјецки мир, покој и тишину“ са своје стране. Млади владар се понаша мудро као старац мирољубив и прилагодљив, али одлучан у одбрани Црне Горе и њене слободе, земље без сталних граница и унутрашњег уређења, а истурене пред велике силе; земље мале, одсвуд стијешњене, без реалног изгледа на опстанак, али постојане и непокорне.

Млади владар је убрзано сазријевао („на патњи се убрзано сазрева“, примјећује Андрић), разапет између својих поглавица за које каже: „Тешко оном ко је њихов главар“, и невјерних и непоузданих сусједа који ће „од свега одступити (...) што се снажном мишицом не узмогне одржати“, да би у зрелости дошао до мушке „резигниране одлучности“ човјека без илузија, који без страха сагледава ствари и прилике, с увјерењем да је „самообмана убитачна“ и за људе и за народе“, спреман да „свакојем злу гледа(м) право у очи“.

Андрић је и из писама ишчитавао драму трагичног јунака косовске мисли, пратећи његов развој и сазријевање, а осјећањем дивљења и увијек дубоког поштовања за човјека за кога је знао да је највећи пјесник српскога језика.

А тај највећи пјесник отишао је из живота с увјерењем да је његово дјело фрагментарно, недовршено и испод пјесникових могућности; отишао је незадовољан оним што је написао, како већ одлазе највећи.

Пред нама је Андрићева драма откривања Његоша, драма Андрићевог самооткривања; драма уживљавања до идентификације и удвајања. Ових десет Андрићевих радова то потврђује.

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
jovandelic.delic@gmail.com